

Bivaly.

A fehérvári keresztések 1193-i birtokmegerősítő levelében említenek egy *Bivol* nevű birtokot (*Jakubovich—Pais: Ó-magyar olvasókönyv, 54*). Későbbi alakjai 1249: *Byal, Bywl (Csánki)*. Ez a Sárretben feküdt, állítólag a mai *Gusztus* (= *custos, örkanonok*) *puszta* helyén. (*Károly: Fejér m. tört.*)

Ugyanebben az időtájban *Lacháza* mellett merül fel egy *Byol* (III. Endre kona), később *Byal*.

Ma egyik sincs meg. Hogy a *bivaly* szót kereshetjük bennük, az *Okl. Sz.*-ban közölt 1246/63-i adat „Byol-okol“ (Doboka) ezt valószínűvé teszi. Az *Etym. Sz.* is azt mondja, hogy a közölt helynévi adatok is ezzel a köznévvvel függhetnek össze.

Mivel a *tulok* is korán előfordul nálunk személy- és helynévképpen (*Gombocz: Bulg.-türk. Lehnw.*), föl kell tennünk, hogy a *bivaly* is előbb lehetett sz.-név,¹ s azután ebből h.-név.

Ezek a helynévadatok, támogatva a dobokai tárgyi adattal, még azt is bizonyítják, hogy ez a szláv (délszláv?) eredetű szó, s vele együtt talán a *bivaly*tartás is már korán meghonosodott nálunk. Nem lehetetlen, hogy a bolgárokkal jött be.² Az 1280-ban meghalt *Alb. Magnus* híres természettudós azt írja, hogy az ő korában Magyarországon már sok volt a *bivaly* (*Larousse Nagy lexicon*).

Bátky Zsigmond.

Lilli.

Mikor más mesterségű barátaim csodálkozva mondogatják, hogy de unalmas lehet az a nyelvészeti adatok böngészése, cédulázása, mindig avval szoktam visszavágni, hogy hát nem unalmas dolog-e — a lúdles? Már pedig a világ fiai képesek egy sáros gödörben cigaretta nélkül órák hosszáig elvárni a nádasok óvatos madaraira, sokszor még hiába is. Mi tartja ott őket? Olyanformán van a nyelvész is, csak hogy meleg szobában kényelmes karosszékben bújja, lesi a könyvek, irások betűinek sűrűjét, nem kerül-e szem elé valamely rég gyanított, keresett szó vagy szólas, nyelvünk multjából egy-egy ideröppent izenet.

Mikor fölös zsákmánya van a jó vadásznak, jó szívvel kedveskedik belőle barátnak, ismerősnek is. Ilyen jó szemű, jó szívű nyelvtörténeti adatvadász az én CSEFKÓ GYULA barátom is. Imént talált egy vízi szárnyast, a *lilli*-t, s mivel tudja, hogy én éppen arra vadászóban vagyok, nekem ajándékozta, föltálahatom.

E folyóirat olvasói talán emlékeznek még arra, hogy arról írtam: „urál-altáji szó-e a *lili* vagy *lilik* madárnév“ (*Népünk és Ny. I, 292*). Azt írtam ott, hogy a *lilik* madárnév nem urál-altáji, nem is finn-ugor eredetű, hanem magyar nyelvünkben termelt a madár szavát utánzó *lili* szóból. A *lilik* eredetileg a *lili* többes száma volt s csak a nyelvérzék té-

¹ Régi adatot erre nem tudunk. A *Nyr. 27. k. 47.* lapján találunk egy mai *Bial* családnevet Gömörből.

² Hogy voltak e korábban is Pannoniában, s az avarok vitték e innen Itáliába (ahol 600 táján említették legelőször), mint némelyek gondolják, nincs tisztázva.

vedésével lett egyes számú értéke. A *lilik*-ből a *lillik* alakot az *l* későbbi megnyúlásával magyaráztam. Utaltam arra, hogy a *lilik* madárnak ismert neve a *lili* is — de ezt csak hallomásból írtam, nem írott adatból.

Most figyelmeztet aztán CSEFKÓ, hogy már 1786-ból van írott adat a *lilli*-re. SZIGETHI GYÓRFFY ISTVÁN-nak gyönyörű magyar könyvében, a Nagy-Kúmsági Króniká-ban olvashatjuk (29. l.): „Nem hiába fordult II. József császár menagériája 1786-ban a kun városokhoz, hogy a császári állatkert számára küldjenek „mindenféle nagyságú és külön-külömbféle színű vadkacsákat, bűvárokat, fehér gójákat, darvakat, tűzokokat, vadludakat, *lilliket*, mindenféle gémekeket, kivéven a hamúszínű közönséges gémet, gödényeket, karakatonákat, vízibikákat, szajkókat és más egyéb különös szárnyas és négylábú állatokat“. Tudták, hogy honnan kérjenek!“

Ez az adat — úgy gondolom — végképpen bizonyossá teszi, hogy a *lilik* ~ *lillik* madárnév eredetibb alakja *-k* nélkül volt: *lili* ~ *lili*, ez pedig hangutánzó szó, azomos a kis kacsák hívására való *lili* szóval.

Mészöly Gedeon.

„Mióta lovas nép a magyar?“ cikkhez. N. és Ny. I. évf. 205. l

Az én tudásom és érzésem szerint Mészöly barátom téved akkor, amikor a csikó csikószerűségét a gyermeklő kifejezéssel jelöli s azt érezteti, sőt mondja is, hogy a gyermeklő kifejezés a lónak zsenge korát, gyermekkorát jelezi; szerintem és közlendő adataim szerint azonban ez a szó nem kornak, hanem állapotnak a jelzője, kifejezője. Bizonyos hasonlatossága van ennek a pártával a leány vonatkozásban, csak hogy fordított viszonyban. A leány addig leány, míg a párta *le nem* kerül a fejéről, — ha mindjárt 40—60 esztendeig vár is szegényke. A gyermeklő kifejezés viszont megüli, nyomja a lovat mindaddig, míg a nyereg, vagy hám *rá nem* kerül a termetére, avagy ménesbéli kancák közé tenyészttére be nem sorozzák, reá bocsátván a mén lovat, gyermeklő marad 5—6 éves korban is, míg a használatba vétel állapota be nem következik, vagyis, míg fiatal a ló és míg heverő állapota meg nem szűnik, míg tényleges szolgálatba nem lép.

Bizonyosságul felhívom a figyelmet Apaffy Mihály udvarára, Szádeczky által kiadott számadásaira, melyek 3-ad, 4-ed, 5-öd, sőt 6-od fű gyermeklovakról szólnak!*

* 1684. 29 apríl. Máramarosi kamaraispánunk Réty Zsigmond küldött bé keze alatt lévő ménesünkbeli négy gyermeklovakat u. m.: 1., fekete sörényű farku *God füre* menő pej, két hátulsó lába szár. 2., 3ad fű egérszörű hódos fekete serényű stb. 3., 4ed fű fekete serényű farku geszteny:szörű fakó, 4., ugyan negyedfű szeg gyermeklő. (461. oldal.)

"1684. 9 oct. adminisztrált máramarosi kamaraispánunk n. v. Réty Sigmund odaváló ménesünkbeli: 1., Egy ötödfü hódas, szárlábu barna gyermeklovat, 2., Egy negyedfü fekete gyermeklovat, 3., Egy negyedfü félcsipejű gyermeklovat & nr 3. három gyermeklovat. (462. old.)

"Anno 1685. Lovak jegyzése:

- Egy fekete serényű, farka fekete ötödfü nr 1
- Egy sötétszürke ser. farka szürke hatodfü ló nr 1
- Két fejr, szürke serények farkak szürkék hatodfüvek nr 2
- Egy szürke fejr orru, serénye farka szürke ötödfü nr 1
- Süetvércse egy nagy holdos, serénye farka szürke hatodfü nr 3